

Fuldstændig isolation er unødvendigt

Af Jørgen Worsaae Rasmussen
Fængselspræst

Isolation indebærer en belastning og risiko for forstyrrelse af det psykiske helbred, fastslår videnskabelige undersøgelser. Alligevel er justitsministerens lovforslag, som har til hensigt at begrænse brugen af fuldstændig isolation, skuffende, skriver fængselspræst Jørgen Worsaae Rasmussen. For lovforslaget indebærer, at praksis forbliver uændret, og derfor vil kritikken fortsætte, vurderer han.

På den baggrund opstiller Jørgen Worsaae Rasmussen nogle konkrete ændringsforslag, der afskaffer fuld-
stændig isolation, men bibeholder delvis isolation. Forslagene vil effektivt forhindre, at beviser bliver ødelagt og, at vidner og medsigtede bliver påvirket. Samtidig vil brugen af den skadelige og umenneskelige fuld-
stændige isolation blive helt overflødig, skriver han.

For at begrænse isolation indførtes ved lov af 8. juni 1978 domstolskontrol med isolationsfængsling. Retsplejelovens § 770, stk. 3 blev formuleret således: "Retten kan på begæring af politiet bestemme, at en varetægtsarrestant af hensyn til varetægtsfængslingens øjemed skal holdes helt eller delvis isoleret."

Indtil da var alle nyindsatte varetægtsarrestanter, efter aftale mellem politiet og fængselsvæsenet, automatisk blevet anbragt i isolation de første 14 dage. Herefter blev de taget ud af isolation, medmindre politiet tilkendegav, at arrestanten fortsat skulle holdes i isolation.

Lovændringen fik ikke den tilsigtede virkning. Tværtimod steg anvendelsen af især langvarig isolation. Den offentlige kritik fortsatte.

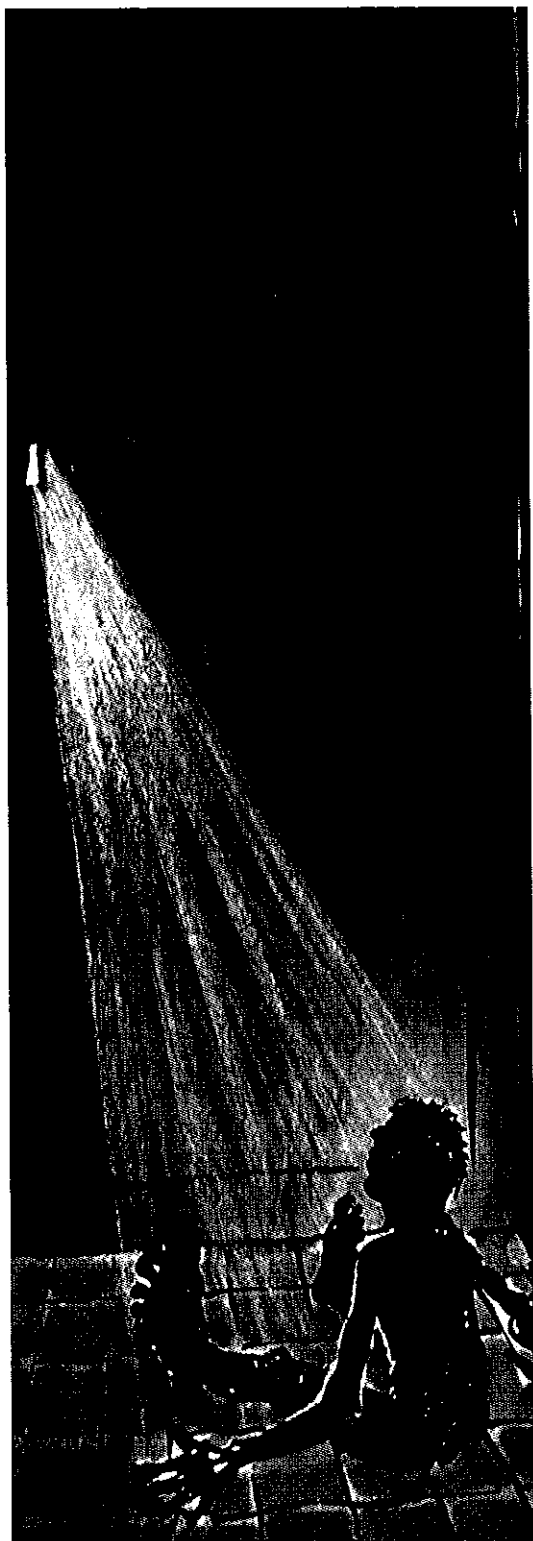
Ved lov af 6. juni 1984 blev de nugældende bestemmelser om isolation vedtaget. Det drejer sig om §§ 770 a., b. og c. Der bliver i loven sondret mellem fuldstændig og delvis isolation, defineret som fuldstændig eller delvis udelukkelse fra fællesskab med andre indsatte.

Det bestemmes i § 770 a. stk. 2: "Fuldstændig isolation må ikke finde sted i et sammenhængende tidsrum på mere end 8 uger, medmindre sigtelsen angår en lovovertrædelse, som efter loven kan medføre fængsel i 6 år eller derover."

Endvidere opstiller § 770 b. et særligt proportionalitetskrav: isolation må ikke iværksættes eller fortsættes, såfremt formålet hermed kan tilgodeses ved mindre indgribende foranstaltninger eller står i misforhold til sagens betydning. Endvidere skal der "tages hensyn til den særlige belastning, indgrebet kan medføre for sigtede på grund af dennes unge alder eller fysiske og psykiske svagelighed."

Denne sidste formulering udtrykker for første gang lovgivningsmagtens erkendelse af, at isolation kan indebære en særlig belastning. Der lukkes op for, at isolation kan afvises eller bringes til ophør, såfremt det lægeligt kan godtgøres, at en sigtet helbredsmæssigt ikke kan tåle den særlige belastning, isolationen medfører.

Denne formulering peger frem mod næste skridt i udviklingen. Retsplejeudvalget foranstaltede videnskabelige undersøgelser af de eventuelle psykiske skadevirkninger af isolationsanbringelse.

Tegning udført af en isolationsfængslet.
Fra Europabevegelsens
magasin om Europarådet 1949-1999.

Resultaterne af disse undersøgelser er offentliggjort i to rapporter: "Isolationsundersøgelsen" fra 1994, som konkluderer: "Samlet viser undersøgelsen, at varetægtsfængsling i isolation sammenlignet med ikke-isolation indebærer en belastning og risiko for forstyrrelse af det psykiske helbred." "Efterundersøgelsen" fra 1997 konkluderer: "Samlet - dvs. på grundlag af grund- og efterundersøgelsen - må det herefter konkluderes, at varetægtsfængsling i isolation sammenlignet med ikke-isolation indebærer en belastning og risiko for forstyrrelse af det psykiske helbred. Det må på den baggrund lægeligt og psykologisk anbefales, at man ikke øger belastninger forbundet med varetægtsfængsling ved at anvende isolation."

På baggrund af denne videnskabeligt begrundede anbefaling af ikke at anvende isolation er justitsministerens lovforslag af 21. april dette år skuffende.

International kritik af Danmark

Også internationale organer har kritiseret den danske isolationspraksis. Den europæiske komite til forebyggelse af tortur (CPT) opfordrer de danske myndigheder til "at indføre en tidsbegrænsning for den samlede periode en varetægtsfængslet kan sidde i isolation". Og United Nations Committee Against Torture (CAT) "anbefaler, at brugen af isolationsfængsling...afskaffes, medmindre helt særlige omstændigheder foreligger."

Ikke desto mindre finder Justitsministeriet i sine bemærkninger til lovforslaget "ikke, at Danmark er internationalt retligt forpligtet til at afskaffe varetægtsfængsling i isolation," ej heller, at den danske isolationspraksis "generelt vil blive anset for stridende mod den europæiske menneskerettighedskonventions artikel 3," som lyder: "Ingen må underkastes tortur og ej heller umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf."

Såvel den internationale kritik som den officielle videnskabelige undersøgelses anbefaling burde anstændigvis medføre en ændring af retsplejeloven, som udelukker anvendelse af total isolation i strafferetsplejen.

Når strafferetsplejeudvalget i sin betænkning og justitsministeren i sit lovforslag desuagtet ikke drager konsekvensen af undersøgelsens konklusion, skyldes det alene hensynet til politiets mulighed for at kunne efterforske kriminalsager uden risiko for bevisødelæggelse og påvirkning af medsigtede og vidner, hvorved straffesagens opklaring kunne vanskeliggøres eller forhindres. Disse hensyn til politiets mulighed for efterforskning har i udvalget og

i Justitsministeriet vejet tungere end hensynet til de påviste og i betænkningen erkendte sundhedsskadelige virkninger af total isolation. Udvalgets flertal foreslår derfor, at muligheden for at anvende total isolation uden nogen tidsgrænse opretholdes, når "afgørende hensyn til forfølgningen gør fortsat isolation påkrævet."

Lovforslag vil ikke ændre praksis

Det må alvorligt befrygtes, at justitsministerens lovforslag i praksis ikke vil komme til at betyde nogen væsentlig ændring i anvendelsen af total isolation. Konsekvensen vil blive, at såvel den danske som den internationale kritik må fortsætte.

Lovforslaget indeholder følgende ændringer i forhold til den gældende lov (§770c):

Er strafferammen op til fire år, kan der maksimalt isolationsfængsles i fire uger.

Er strafferammen fra fire til seks år, er maksimumsgrænsen på otte ugers isolation.

Er strafferammen på seks år og derover, er grænsen på tre måneders isolation.

"Retten kan dog undtagelsesvis tillade, at en isolationsfængsling strækkes ud over tre måneder, hvis afgørende hensyn til forfølgningen gør fortsat isolation påkrævet, uanset den tid arrestanten hidtil har været isoleret."

Undtaget herfra er i stk. 4 arrestanter under 18 år, som i ingen tilfælde må holdes isoleret mere end otte uger.

Lovforslagets § 747 indfører udvidet mulighed for såkaldt anteciperet bevisførelse, retsmøder med henblik på sikring af bevis. Efter gældende lov kan begæring om afholdelse af et sådant retsmøde kun imødekommes, såfremt arrestanten har været isoleret i mere end tre måneder. I lovforslaget er der ingen tidsgrænse. Sidste punktum bestemmer, at retsmøde til sikring af bevis efter anmodning kan afholdes, "såfremt sigtede er varetægtsfængslet i isolation, og sikring af bevis vil kunne få betydning for spørgsmålet om ophævelse af isolation." Både forsvareren og politiet kan anmode herom.

Som et plaster på såret foreslås det i §776, at justitsministeren sørger for, at de isolerede får øget personalekontakt, udvidet adgang til besøg, eneundervisning, arbejde og "tilbud om regelmæssige og længerevarende samtaler med præster, læger, psykologer eller andre."

Som en kompensation, da det nu "ligger fast, at det er mere belastende at være varetægtsfængslet i isolation end i ikke-isolation," foreslår Justitsministeriet, at der ydes et fradrag i den dømte straf på 1 dag for hvert påbegyndt 3. døgn, den dømte har været isoleret efter rettens bestemmelse.

På trods af anbefalinger fra FN's Torturkomité,

Europarådets Torturkomité, fra advokatside, Det Danske Center for Menneskerettigheder og et mindretal i Strafferetsplejeudvalget om at indføre en absolut tidsgrænse for isolationens varighed, fastholder Justitsministeriet muligheden for i visse sager at kunne isolere uden nogen tidsmæssig grænse. "Det vil efter Justitsministeriets opfattelse ikke være rigtigt, hvis efterforskningen i sager, hvor der er tale om meget alvorlig og samfundsskadelig kriminalitet, bliver ødelagt, fordi der er fastsat en ufravigelig tidsmæssig overgrænse for isolation."

For at understrege at det er hensigten, at der skal være tale om en "meget begrænset dispensationsmulighed" foreslås formuleringen, at retten "undtagelsesvis" kan tillade, at isolation strækkes ud over tre måneder.

Det præciseres i bemærkningerne, at fravigelsen fra tre-måneders fristen kan komme på tale i to situationer nemlig i forbindelse med "grænseoverskridende kriminalitet" med internationale forgreninger, som nødvendiggør tidskrævende efterforskning i udlandet, og i sager, hvor det på grund af kriminalitetens karakter må antages, at de sigtede i særlig grad kan – og vil – modvirke efterforskningen.

Isolation og efterforskning

På trods af den erklærede hensigt med lovforslaget – at begrænse anvendelsen af isolation – kan man frygte, at dette i praksis ikke vil blive tilfældet. I 1997 var 50 ud af 1096 isoleret mere end fire måneder, d.v.s. fem procent af de isolerede. 92 procent af disse sager vedrørte narkotikakriminalitet. Allerede nu er der i disse sager typisk tale om grænseoverskridende, organiseret kriminalitet med mange implicerede og med internationale forgreninger, som gør efterforskningen besværlig og tidskrævende. Sandsynligheden taler for, at man med lovforslaget har udarbejdet et yderligere detaljeret regelsæt, som stort set modsvarer den aktuelt praktiserede anvendelse af isolation. Såfremt der er sket varetægtsfængsling i medfør af § 762, stk. 1, nr. 3, hvorefter der er grund til at antage, at den sigtede vil vanskeliggøre forfølgningen eller modarbejde efterforskningen, vil politiet forventeligt som hidtil begære isolation. Med den nye lov vil det være strafferammen, som en smule mere detaljeret afgør længden af isolationsperioden. Man kan dårligt forestille sig, at de i loven hjemlede muligheder for isolation ikke vil blive udnyttet.

Retfærdigvis er det ikke Justitsministeriets hensigt. Derfor anmodes Strafferetsplejeudvalget om at vurdere, om reglerne får den tilsigtede virkning og fremlægge en udtalelse herom, når de nye regler har været i kraft i fem år.

Naturligvis skal der tages skyldigt hensyn til politiets mulighed for at kunne efterforske kriminalsager, uden at efterforskningen saboteres af bevisødelæggelse. Kritikken af isolation må ikke opfattes som et forsøg på at umuliggøre politiets arbejde. Imidlertid er det nødvendigt, at der nu tages hensyn til de påviste skadevirkninger samt de udbredte humanitære og retsetiske betænkeligheder ved anvendelse af den totale isolation. Det danske retsvæsen er etisk forpligtet til at udvikle andre metoder end total isolation til imødegåelse af risikoen for bevisødelæggelse.

Nabolande går forrest

Hvis man vender blikket udad, er det faktisk muligt at tage ved lære af andre lande, som vi i øvrigt altid sammenligner os med. I 1989 anmodede Justitsministeriet Strafferetsplejeudvalget om at indhente oplysninger om retstilstanden vedrørende isolationsanbringelse i andre lande. Resultatet heraf er fremlagt i betænkning nr. 1219, 1991 om isolationsfængsling i andre europæiske lande.

Det fremgår af det indsamlede materiale, at der er meget store forskelle i retstilstanden på området i de 15 vesteuropæiske lande, man har indsamlet oplysninger fra. Alligevel konkluderer udvalget overraskende, at undersøgelsen "ikke i sig selv (giver) udvalget anledning til at foreslå ændringer af de gældende danske isolationsregler." Det anføres at retssystemerne i landene er for forskellige til, at der kan drages direkte sammenligninger på området. Aldeles uforståeligt konstaterer udvalget, "at de gældende danske regler om isolation af hensyn til efterforskningen ikke kan siges at adskille sig fundamentalt fra reglerne i andre europæiske lande." Samtidig konstaterer udvalget dog med nogen selvtilfredshed, at de danske betingelser for isolationsfængsling ikke er lempeligere end generelt i Europa. "Tværtimod kan betingelserne for iværksættelse af isolation formentlig henregnes blandt de strengeste."

Det er naturligvis ikke muligt at sammenligne retstilstanden på området med lande, som overhovedet ikke anvender isolation, og som derfor ikke har regler for anvendelse af isolation. Det er selvsagt ikke relevant i denne sammenhæng at konstatere, at de danske regler kan henregnes blandt de strengeste.

Udvalget gør selv opmærksom på, at landene kan opdeles i tre hovedgrupper:

For det første de øvrige nordiske lande og til dels Tyskland, hvis regler og praksis synes at ligge den danske nær.

Dernæst Holland, Belgien og de romanske lande, som har en langt mindre udbredt og langt me-

re kortfristet anvendelse af isolation end den danske. Endelig England og Wales og Irland, der i praksis ikke kender isolationsfængsling af hensyn til efterforskningen.

Konklusionen burde være, at Danmark og de øvrige nordiske lande (måske delvis Tyskland – statistisk materiale foreligger desværre ikke) anvender isolation i langt større udstrækning end de øvrige vesteuropæiske lande.

Det virkelig relevante spørgsmål måtte imidlertid være, hvorledes det er muligt for det engelske retssystem at forfølge, opklare og pådømme end- og alvorlige former for kriminalitet uden anvendelse af isolation. Denne kendsgerning burde give udvalget al mulig grund til at overveje og foreslå ændringer af den danske retspleje.

I det hele fremtræder lovforslaget og Justitsministeriets bemærkninger hertil som en undskyldende beklagelse over en retspraksis, som man i virkeligheden skammer sig over. Man vikler sig derfor ind i langstrakte detaljerede regelsæt for at begrænse anvendelsen af den beklagelige praksis mest muligt, og ender med at uddele kompensations til dem, den beklagelige praksis går ud over.

I stedet for krampagtigt at fastholde isolation som et nødvendigt middel i retssystemet og følgelig indrette retsplejen og fængselsregimerne derefter, burde man tværtimod drage konsekvensen af sine egne beklagelser og lægge den erkendelse til grund for lovgivningen, at isolation af klare lægelige, retsetiske og humanitære grunde ikke kan anvendes i strafferetsplejen. Det vil herefter være praktisk muligt at indrette det samlede retssystem efter den kendsgerning, at fuldstændig isolation af hensyn til efterforskningen ikke er et magtmiddel, som står til rådighed.

Et historisk tilbageblik

Udviklingen af den nu praktiserede totale isolation har sin baggrund i den liberalisering af de indsatte hverdag i fængsler og arresthuse, som tog sin begyndelse i 1950-erne, og som videreudvikledes i 1970-erne.

Der blev indført frit fællesskab under gårdtur, på værksteder, i skolen og i kirken og til filmforevisning, og der blev indrettet fælles opholdsrum. Alle kategorier af fanger, varetægtsarrestanter, hæfteafsonere og strafafsonere blev blandet sammen og fik samme rettigheder og muligheder for fællesskab. I Vestre Fængsel muliggjorde en ny besøgsbygning i 1975 længere og uovervågede besøg også for varetægtsarrestanter, som ikke var underkastet brev- og besøgskontrol. Der blev oprettet bytelefoner på afdelingerne, og betjentene fik bemyndigelse til at lade de indsatte telefonere. Der blev indrettet fæl-

lesskabsrum, hvor de indsatte kunne opholde sig uden opsyn. Udvidelsen af fællesskabet for strafsonere og varetægtsfanger fik som konsekvens, at man måtte skærpe isolationen og gøre den total.

Strafferetsplejeudvalget nævner i sin betænkning, at det har forsøgt at opsamle information om anvendelsen af delvis isolation. "På baggrund af de indkomne svar må det konstateres, at delvis isolation stort set ikke anvendes." Flere politikredse oplyser, at hvis man ikke kan få rettens tilladelse til anbringelse i fuldstændig isolation, anvendes i stedet placering af varetægtsarrestanter i forskellige arresthuse.

Det er uheldigt, at den på mange måder positive liberalisering af regimerne i arresthusene har medført en stramning af isolationspraksis og i realiteten umuliggjort anvendelsen af delvis isolation som alternativ til den totale isolation. Det er fuldt forståeligt, at politiet under de nuværende forhold ikke kan have tillid til den delvise isolation, af den simple grund at de delvis isolerede ved hjælp af andre indsatte i fællesskab uden større vanskelighed kan kommunikere med omverdenen.

Hvis man derfor skal undgå den totale isolation, er det nødvendigt at gribe lidt tilbage i historien og effektivisere den delvise isolation.

"Ved delvis isolation er der truffet bestemmelse om, at varetægtsarrestanten ikke må have samvær med bestemte, angivne andre indsatte." (Betænkning nr. 1358, p.15). Der er tillige foranstaltet brev- og besøgskontrol, således at den fængslede ikke ucensureret kan kommunikere med omverdenen.

Forslag til afskaffelsen af fuldstændig isolation

Den 29. september 1999 var der i Københavns Fængsler 534 indsatte. Heraf var 251 varetægtsarrestanter. Af disse var 65 isoleret efter rettens bestemmelse, svarende til 25 procent. Her er en række forslag til, hvordan man kan begrænse brugen af den totale isolation.

A) I fængsler og arresthuse bør man genindføre en fysisk adskillelse mellem strafsonere og varetægtsarrestanter. Som det ses af ovennævnte opgørelse vil denne foranstaltning på en gang halvere varetægtsarrestanternes kontaktflade til indsatte i fællesskab.

B) Retsplejelovens § 770 a. bør formuleres på en sådan måde, at muligheden for fuldstændig udelukkelse fra fællesskab med andre indsatte (isolation) bortfalder. Man kunne forestille sig følgende formulering:

Retten kan på begæring af politiet bestemme, at en varetægtsarrestant underkastes brev- og besøgskontrol, forbud mod besøg af bestemte personer og udelukkelse fra fællesskab med bestemte andre indsatte, hvis

- 1) *varetægtsfængslingen er besluttet i medfør af §762, stk. 1, nr. 3, og*
- 2) *der er bestemte grunde til at antage, at varetægtsfængslingen i sig selv ikke er tilstrækkelig til at hindre arrestanten i at vanskeliggøre forfølgningen i sagen herunder ved gennem andre indsatte at påvirke medsigtede eller ved trusler eller på anden lignende måde at påvirke andre.*

C) De varetægtsarrestanter, som er underkastet restriktioner i medfør af den således formulerede § 770 a (delvis isolerede), bør anbringes på særlige afdelinger og underlægges de begrænsninger i kommunikationen med omverdenen, som må skønnes nødvendige for at undgå kollusion. (Ud fra opgørelsen fra Københavns Fængsler den 29. sept. ville der på denne dag være tale om de 65 isolerede plus de varetægtsarrestanter i fællesskab, som var underkastet brev- og besøgskontrol).

D) *Delvis isolerede i samme sag skal effektivt afskæres fra indbyrdes kommunikation ved at anbringes på forskellige afdelinger eller i forskellige arresthuse.*

E) *De delvis isoleredes fællesskabsaktiviteter, f.eks. gårdtur, arbejde, undervisning og gudstjeneste bør ligeledes foregå adskilt fra andre indsatte i fællesskab og de medsigtede eller bestemte andre indsatte, som de er udelukket fra fællesskab med.*

Med disse ændringer vil det være muligt mindst lige så effektivt som nu at modvirke bevisødelæggelse og påvirkning af vidner og medsigtede.

Samtidig vil det blive helt overflødig at anvende den skadelige og umenneskelige fuldstændige isolation. ■

Jørgen Worsaae Rasmussen, født 1941.
Har fra 1974 været præst ved Københavns fængsler. Har siden 1979 været medlem af den tværfaglige isolationsgruppe i Dansk Retspolitisk Forening.